

за дисертационния труд на
Марта Александрова Методиева
докторант редовна форма на обучение в секция „Културна история на балканските
народи“ към ИБЦТ, БАН, с научен ръководител проф. дин Надя Данова

на тема

**Гръко-римската античност в българската книжнина
(края на XVIII – първата половина на XIX век)**

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата,
научна специалност Теория и история на културата,

от

проф. д.изк. Ваня Бориславова Лозанова-Станчева
Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Ал. Фол“ при БАН, София

Настоящото становище е изготвено въз основа на Заповед № 519 РД-16/09.07.2019 г. на директора на ИБЦТ – БАН, на основание чл. 13 ал. 1 от ЗРАСРБ и Глава IV, чл.5, ал. 3 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени, за заемане на академични длъжности в БАН и решение на НС на ИБЦТ от 12.07.2016 г. (протокол №8, т.2), както и въз основа на решение от заседание на Научно жури, проведено на 16 юли 2019 г., Протокол №1.

По процедурата за защита на дисертационния труд Марта Александрова Методиева е представила всички необходими материали и документи.

1. Кратки биографични данни и характеристика на научните интереси и научната дейност на дисертанта

Марта Александрова Методиева е зачислена като редовен докторант към секция „Културна история на балканските народи“ на ИБЦТ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, научна специалност Теория и история на културата със заповед на директора на ИБЦТ – БАН №110 РД-10 София, 19.01.2015 г. с научен ръководител проф. дин Надя Данова, и отчислена с право на защита със заповед на директора на ИБЦТ – БАН от №74 РД-10 София, 29.01.2019 г. Тя е завършила през 1998 г. НГДЕК „Св. Константин Кирил Философ“, където и понастоящем е преподавател по латински; освен това е хоноруван преподавател в СУ

„Климент Охридски“. Отличната филологическа подготовка в случая се оказва решаваща за успешното свързване на двата аспекта от изследването в дисертационния труд – гръко-римските древности, от една страна, и развитието на българската книжнина в епохата на Българското просвещение (края на XVIII – първата половина на XIX век).

2. Преглед на дисертационния труд и анализ на резултатите

Темата на дисертационния труд на Марта Методиева „Гръко-римската античност в българската книжнина (края на XVIII – първата половина на XIX век)“ е твърде добре и сполучливо подбрана не само, защото разширява интердисциплинарно изследователското поле от история на националната литература към културологичните дискурси на литературния текст от гледна точка на функционирането на моделите на Античността в и чрез него. Избраните хронологически граници на изследването са аргументирано и компетентно дефинирани.

В последните десетилетия тази тема, макар и системно изследвана в нейни отделни аспекти, ангажира вниманието на редица български изследвачи и породи плодотворни перспективи за дебати и търсения. Стъпвайки на постигнатото от редица представители на българската хуманитаристика, с дисертационния труд на Марта Методиева очертаната проблематика е поставена в нейната дълбочина и подложена на цялостен научен анализ, като са привлечени нови неизползвани до този момент извори.

Дисертационният труд (общо 345 страници) е организиран в **уводна част** (с. 3–11), две сложно структурирани **глави** (съответно **Първа глава: Общи и специфични белези на Просвещението и Романтизма в гръцкото и българското общество през XVIII – XIX век**; с. 12–59; и **Втора глава: Гръко-римската античност в текстовете на българските просвещенски дейци от края на XVIII – началото на XIX век**; с. 60–327), **заклучение** (с. 328–333), и **библиография** (334–345) от 89 библиографски единици на български, гръцки, френски, английски, немски.

Уводът въвежда в историята на проблема и генерирането на нови източници за неговата репроблематизация, анализ и изследване.

Изследването демонстрира значимостта на проблематиката: контекстуалната интерпретация на Античността в литературния текст от гледна точка на неговата комплексна функционалност като генерираща значения и внушения за българските читатели през епохата на Просвещението, но и своеобразно структурираща

синкретичния хоризонт на образователната култура и етическите ценности на европеизиращото се българско духовно пространство.

В Първа глава: *„Общи и специфични белези на Просвещението и Романтизма в гръцкото и българското общество през XVIII – XIX век“* дисертантката дефинира базисните специфики на гръцките Просвещение и Романтизъм в отношението към античното културно-историческо наследство, които рефлектират и върху българския духовен живот и литературни процеси. Изведена на първо място е ролята на Гръцкото просвещение като медиатор между българите и Просветена Европа, както и мястото на гръцката образователна култура в изграждането на основите на българското образование. Краткият преглед на характеристиките на епохата, обаче, е изграден предимно въз основа на изследванията и публикациите на един автор (К. Т. Димарас), което внушава съмнения за едностранчивост и отсъствие на алтернативни идеи.

На второ място е поставено разпространението на творбите на антични автори в българска среда и функционирането на библиотеките (частни, училищни и читалищни). Тук е и един от особено значимите приноси на дисертационния труд, разширил и задълбочил анализа на библиотечните каталози по отношение на заглавията на антични творби, допълвайки ги с нови, неизследвани досега. Не са избегнали от вниманието на авторката и съществените аспекти на *„Общуването с книгата като фактор за рецепцията на Гръко-римската античност“*, каквито са спомоществувателството и книгоиздаването.

Втора глава: *Гръко-римската античност в текстовете на българските просвещенски дейци от края на XVIII – началото на XIX век* (с. 60–327) е същността на дисертационния труд. Изложението е структурирано по автори, хронологията на чиито творби определят реда на отделните части, като демонстрират в същото време една добра и ясна организация на изследователското пространство. Всяка отделна част предлага конкретен анализ и обобщения и така допринася за постепенното изграждане на цялостния концептуален модел на функционирането и влиянието на Гръко-римската античност върху българската книжнина в края на XVIII – първата половина на XIX век. В хода на анализ на отделните примери са направени и убедителни лингвистични уточнения и коментари. До голяма степен рецепцията на гръко-римската древност е базисна функция на процеса на възприемане на европейското класическо наследство от интелектуалците и образованите люде в мъчително европеизиращото се българско духовно пространство. Доминанта в този процес остават преводите на творбите на

античните автори, които индикират усилията на българските просветители да приближат българското общество от една страна, до високите постижения на Античността, а от друга, индикират амплитудите в интереса на българския читател към тях. Затова и фокусът на анализ в предлагания дисертационен труд е насочен най-вече върху преводаческата дейност и евентуалните трансформации на античния „текст“ в контекста на литературните процеси в българското духовно пространство през очертания период.

В анализа са включени автори като Йосиф Брадати (2.1.) с два примера; Софроний Врачански с „Гражданское позорище“ (2.2); Петър Берон с „Рибен буквар“ (2.3); „Славенобългарское детоводство“ на Неофит Бозвели (2.4); Константин Фотинов с примери от „Метафизика“, списание „Любословие“ и „Общо землеописание на всичката земя“ и „Славянски древности“ (2.5), с. 173–253; Райно Попович и неговата „Христостия“ (2.6); д-р Никола Сава Пиколо с трагедията „Смъртта на Демостен“ и поемата „Към лекаря Г. Гларакис, завръщащ се в своето отечество Хиос“ (2.7); Анастас Кипиловски с „Кратко начертание на всеобщата история“ (2.8); Гавриил Кръстевич с „Просвещение, и вежество, що от двете?“ и разказите „Съновидение Лукиана Самосатеа“ и „Митос Продилов“ (2.9); Сава Доброплодни с „Игиономия, сиреч правила, за да си вардим здравето“ (2.10); Неофит Рилски (2.11).

Очаквано фокусът на анализа в най-разширен план е насочен към трактовката на проблема в книжовната дейност на Петър Берон и Константин Фотинов, до известна степен – на д-р Никола С. Пиколо, което не омаловажава значението и на останалите примери. Изведени са на преден план свързаните с Античността ценности и послания, които лежат в основата и на ценностната система на Просвещението: темата за личността, за добродетелта, добродетелния живот и *добротворението*, положени в широкия контекст на изграждане на новата просветена личност, базирано на доброто образование. Важен момент в изследването е дефинирането на Гръко-римската античност не просто като образователен елемент, но и като функция на „утвърждаването и проследяването на българската идентичност, от една страна, а от друга за създаване на съзнание за историчност в мисленето на българския читател за себе си“ (с. 211). Така Античността, наред с християнството, се превръща в интегрираща българите в Европейската култура парадигма.¹ Изведена е констатацията, „че познаването на Древността не е повърхностен и изкуствен белег за добро

¹ Аретов, Н. Българското Възраждане и Европа. София, 1995.

образование, а следване на ценностната система и начина на живот в духа на големите мислители, държавници и граждани от миналото. Добрият учител е онзи, който не само образова, но и възпитава духа, тялото и мисълта“ (с. 262). Съществен акцент е поставен върху процеса на транскрибиране на идеите и ценностите на Античността в съвременния на епохата на Просвещението литературен хоризонт с цел утвърждаване на съвременни идеологии и директни послания към тогавашния читател.

В **заклучението**, макар и твърде кратко – само 5 страници (328–333), са систематизирани и изведени направените в хода на изложението заключения и обобщения, които поставят на преден план приносните моменти на дисертационния труд.

Библиографията (334–345) е задоволителна, но по отношение на гръко-римските древности е на ниво научно-популярни издания със справочен характер (предимно – в български превод),² което обяснява и някои фактологически и хронологически неточности и остарели постановки (с. 20; с. 287; с. 289; с. 292 и др.). В интерес на качеството на анализа на определени исторически дискурси би било уместно да се направят асоциации с актуалните за епохата и влиятелни исторически трудове, налагащи своите интерпретации по отношение на съответната проблематика.

Темата е твърде широка и необхватна, за да бъде изцяло изчерпана само в едно изследване. Авторката деликатно е уточнила, че изследването има плахата амбиция да създаде рамка, да маркира възможни посоки, по които изследователските пътища да продължат. Но тази цел е успешно постигната не само на нивото на дискурса, а и в цялото на дисертационния труд.

Необяснимо, обаче, остава за мен отсъствието на внимание към усилието на българските просвещенци да бъде обвързана българската култура с Античността по специфичен начин, насочвайки фокуса към тракийското културно-историческо наследство като интегрален елемент на преминаващата през редица сътресения българска идентичност. Асоциирането на модерните нации на Балканите с античния субстрат се модифицира в болезнено усилие към „по-дълга темпорална приемственост“³ и авохтонизъм тъкмо в епохата, разглеждана от дисертантката. Както

² Гримал, П. Речник на гръцката и римската митология, София, Рива, 2003; Древният свят, справочник, съставители: Виолета Данова, Андрей Данов, София, Свят, 1993; История на света, Империи и варвари, Larousse, 2008; Антична литература, енциклопедичен справочник. Съставители: Богданов, Богдан, Анна Николова. София, 1996, и т.н.

³ По изразу на Willey, Gordon R., Phillips, Philip. Method and Theory in American Archaeology. Chicago: University of Chicago Press, 1958.

посочва проф. Н. Аретов,⁴ корените на тези стремления за архаизиране на новоформиращата се нация са проследими назад във времето в отделни публикации на Константин Фотинов и Йордан Хаджиконстантинов-Джинот (например в *Цариградски вестник*, бр. 44, 1855 г.), които биват продължени в „Славянска философия“ и „Панепистимия“ на Петър Берон. Фактът на самоидентификация на Петър Берон като Thrac в титула на неговата дисертация, отпечатана през 1831 г. (цитирана на с. 138 от дисертационния труд), както и в дипломата му, индикира тези тенденции, които ще ескалират във втората половина на 19 и началото на 20 в. Надявам се Марта Методиева да включи този интересен аспект от интелектуалните търсения на българските просвещенски дейци в своите по-нататъшни научни планове.

3. Описание и оценка на представените материали

Освен представения дисертационен труд, Марта Методиева има публикувани по темата на дисертацията 3 научни статии:

1. „Христоитията“ на Райно Попович и Гръко-римската античност. – http://bulgcl8.com/?page_id=738
2. Класическата библиотека на някои образовани българи през XIX век. – Историческо бъдеще 22 (1–2), 2018, 136–150
3. Никола Пиколо и присъствието на Античността в трагедията „Смъртта на Демостен“ и поемата „Към лекаря Гларакис, който се завръща в родината си Хиос“. – В: Сб. Култура на пътуването в Европейския югоизток. ИБЦТ (под печат).

Дисертантката има 4 участия в национални научни форуми, които са с доклади върху проблематиката на дисертационния труд:

1. „Балканите през смях и сълзи“, организирана от ИБЦТ, с тема на доклада: „Балканите: място на страдание и носталгия към Рим за поета Овидий“;
2. „Култура на пътуването в Европейския югоизток“, организирана от ИБЦТ, с тема на доклада: „Никола Пиколо и лекаря Г. Гларакис, който се завръща в родината си Хиос“;
3. „Мислене и действие“, организирана от АРУКО, СУ „Климент Охридски“, с тема на доклада: „Неофит Бозвели и рецепцията на Аристотел през превода на Димитриос Дарварис“;

⁴ Аретов, Н. Българското Възраждане и Европа. Индоевропейската тенденция. София, 1995: <http://slovo.bg/showwork.php3?AuID=38&WorkID=4538&Level=3>; срв. Генчев, Стоян. Г. Раковски и изследването на българската народна култура. – В: Раковски, Георги. Съчинения. Т. 4, София: Издателство „Български писател“, 1988, 490.

4. „Югоизточна Европа през вековете: социална история, езикови и културни контакти“, с тема на доклада: „The Romanian trace' in the translation of *Theatrum Politicum* by Sofroniy Vrachanski“, организирана от ИБЦТ по българо-румънски проект.

Представената от кандидата научна продукция е с високо качество и професионално защитими позиции с научно-изследователската си, преподавателската и публикационна дейност. Приложените материали и авторефератът отговарят на изискванията. Справката за авторските приноси са коректни и съответства на реалните постижения на дисертационния труд.

Препоръчвам след задълбочена техническа и граматическа редакция, както и прецизиране на някои констатации и интерпретации, текстът да бъде публикуван като монографичен труд.

Всичко казано дотук ми дава основание да предложа присъждането на Марта Методиева научната и образователна степен „доктор“ по професионално направление 3. Социални, стопански и правни науки; научно направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата; научна специалност Теория и история на културата.

София, 09.09.2019 г.

Изготвил становището:
проф. д.изк. Ваня Б. Лозанова-Станчева